

Ludwig Selimski

Katowice (Poland) – Veliko Tarnovo (Bulgaria)

Notes on the Etymology of 15 Bulgarian Words

Abstract: The paper studies 15 Bulgarian words in terms of their origin and formative structure. Such analysis have already been proposed in BER (the Bulgarian Etymological Dictionary): six of the words have been marked as ‘vague’ (numbers 6 – 10, 15), six other words have received an unacceptable explanation (1 – 5, 12), clarifications, additions and corrections have been made in the analysis of yet another three lexemes (11, 13, 14). The paper draws attention to the sound changes in part of the words and analyses the semantic changes observed in others. The author considers two of the words to be inauthentic, proposing that the initial letter has been misdeciphered (9, 10).

Keywords: word formative structure, derivational structure, sound change, semantic change, misdeciphered letters.

Людвиг Селимски

Катовице (Полша) – Велико Търново

Бележки към етимологията на 15 български думи¹

В статията се разглеждат откъм произход и словообразователен строеж 15 думи, които са били предмет на такъв анализ в БЕР (Български етимологичен речник), но 6 са оставени като неясни (6 – 10, 15), други 6 са получили неприемливо обяснение (1 – 5, 12), а при 3 думи са направени някои уточнения, допълнения и поправки (11, 13, 14). Две от разглежданите думи се смятат за нереални – с погрешно разчетена начална буква (9, 10). Изложението е по азбучния ред на думите.

1. „Дѣдец ‘колбаса от свински търбух’ (Гоце Делчев). – Производно от *дядо*, срв. синонимите му *старец*, *баба*, *бабе*, поради бръчките по колбасата” (БЕР 1: 333). Преди всичко не е добре дефинирано значението на думата – отнася се за домашна не „от свински търбух“, а от свинско месо, натъпкано в свински търбух. Синонимното название *дядо*, с което е известен може би същият вид колбаса в Странджа, се определя като ‘напълнен свински стомах с кълцано месо и подправки, който се прави по Коледа и се пази за жътва като най-голям деликатес за ядене’ (Горов 1962: 78), а в с. Страхилово (Свищовско) ‘напълнен с месо и подправки свински стомах за Коледа’ (Колев 1967: 297). В Хасково *дядо* (*дяду*) е ‘свинско месо на едри парчета, консервирано в свински черва’ (Кювлиева, Димчев 1970: 66), в с. Дервент (Дедеагачко) е ‘напълнен свински стомах с кълцано месо и подправки’ (Бояджиев 1970: 227). С

¹ *Polono-Slavica in honorem Maria Wojtyła-Świerzowska*, pod red. Naukową L. Bednarczuka, H. Chodurskiej, A. Mażulis-Frydel, Impuls, Kraków 2014, 305–311. ISBN 978-83-7850-684-3.

подобно значение названието *dědeц*, а по-точно *dědiц* (с редуц. **e* > *u*), е познато в с. Житница, както и в други селища с католишко население в Пловдивско, Свищовско и Никополско (в Житница от няколко десетилетия го конкурира с успех по-новото *bāбек*). То не е производно от термина за родство *дядо*, а е сродно с подобното кулинарно название *наденица* ‘суров или сух колбас в по-тънко черво’, смятано за „произв[одно] от *дявам*, *дяна*“ (БЕР 4: 468), а всъщност е суфиксална субстантивизация на миналото страдателно причастие от префигирания глагол *надявам*, *надяна*, подобна на с.-х. диал. *děnica* ‘вид колбаса’ и словен. диал. *devenica* ‘колбаса’ (срв. SP 3: 157–158, s.v. *děnica* : *děnpka*), с.-х. *djevěnica* »sinonim: *krvavica*, *kuljen*, *kobasica*« (Skok 1: 414).

Интересуващата ни формация *dědeц* е с наст. -*ец* (< *-*ьсь*) от основата за сегашно време – с архаична редупликация – на псл. **děti* (1 л. ед. ч. **ded’o*), регулярно застъпвано от стб. дѣти, дѣждѣ, -ѣши ‘сложа, ронере’ (Фасмер 1: 509). Застъпниците на псл. **děti*, **ded’o* (**dějati*, **dějō*) ‘сложа, поставя, поместя нещо някъде’ са документирани и с други значения в славянските езици. Сред тях за отбелязване са: с.-х. *djěti*, *djědēm* / *děti*, *dědēm*, с локална (напр. от Дубровник) семантика, имперф. ‘*nadziewać*, *faszerować*, *napelniać*, np. *kielbasę*’ (SP 3: 163–165, s.v. *děti* 1), пол. диал. *dziać kielbasy* ‘*nadziewać*’ (Sławski 1: 188), *dziać* ‘*nadziewać ciasto makiem*, *marmoladą*’ (SP 3: 126, s.v. *dějati*). За означаване на въпросната домашна колбаса в българския езиков/говорен ареал се използва и думата *дядо*, която в БЕР не е отбелязана – там ще намерим само значението ѝ ‘свински стомах’ (БЕР 1: 471), и то като друго значение на термина за родство. Като разглежда названията на различни занаятчийски и селскостопански оръдия или части на оръдия с корен **děd-*, Ж. Ж. Варбот ги поставя във връзка не с термина за родство **dědъ*/**dědъкъ* ‘*avus*’, а с глагола **děti*, **ded’o* (**dějati*, **dějō*) ‘сложа (и т.н.)’, като за първи път и бълг. *дядо* в кулинарното му значение се свързва с този глагол, „доколкото са известни пол. диал. *dziać kielbasy* и чеш. *nadivati* ‘начиняť, фаршировать’“ (Варбот 1974: 56). Само в българския ареал се среща значението ‘напълнен с месо стомах’ на *дядо/дедец*, както и значението ‘(наденица от) свинско черво, напълнено с месо’ на *баба*.

2. Делѣ ‘нали’ (Тетовско) се смята „от по-старо *дѣлми*“, а *дѣлми* ‘нали’ (Охрид) и *дѣлми* (Дебърско) се извежда правилно „от тур. *değil mi* ‘не е ли тъй, нали е тъй’, съставено от *değil* ‘не’ и *mi* ‘ли’“ (БЕР 1: 337). Диалектната форма *делѣ* се употребява и в родния ми говор (Житница, Пловдивско). При тълкуването на *делѣ* като опростен вариант на „по-старо *дѣлми*“ е трудно за обяснение изчезването на *м*, както и преместването на ударението към последната сричка. Според мене втората сричка на *делѣ* е от въпросителното *ли* или *или*, а интересуващото ни *делѣ* е диалектен вариант на *дали*, получен от последното чрез далечно частично уподобяване по тембър на неакцентираната гласна *а* по гласната *и* от следващата сричка, която е ударена (**a* – *ù* > *e* – *ù*). Освен това тук може да се допуска и контаминация на *дали* и *нелѣ*, както и за *нали* имаме обяснение като контаминация от *нелѣ* и *дали* (Георгиев 1978: 195; БЕР 4: 481). Подробен анализ вж. в ESSJ 2: 154 (s.v. *da li*), 438 (s.v. *nali/neli*), където липсва бълг. *делѣ*.

3. „Завѣщувам ‘замъквам, завличам’ (Радуил, Самоковско), завѣщуем ‘замъквам’ (Станьовци, Брезнишко; Трън). – Произв. от *ухъ*, начално значение ‘хващам за ухото, обикн. добиче’, с -*в*- между гласни“ (БЕР 1: 578). Относно произхода срв. срб. *zavŭhi* (< **zavelkti*, **zavylkō*), *zavŭhēm* ‘завлека’, срещу което бихме имали бълг. **завуци*, с промяна на ъл (от псл. **ьl*) > *у*, характерна за трънския и брезнишкия говор (Стойков 1962: 110, 111, 132; Duma 1990).

4. Истам ‘изваждам, махам’, ѝстам се ‘махам се’ (Прилеп) е сметнато за „произв. от *ставам* ‘турям, слагам’“ (БЕР 2: 53, s. v. *изставам*), което е неприемливо.

Бълг. *ѝстам* ‘да извадя, да махна’ Геров е сметнал за св. вид (Геров 6: 152, от песен от Сборника на Братя Миладинови). Приведеният у него фрагмент: „*Ке ти ѝстам нодзе от колена / Ке ти ѝстам рѣце от ремена*“ позволява значението на глагола *ѝстам* да се тълкува като ‘изскубвам, изтръгвам’. А това прави твърде очевидно родството му с чеш. диал. *chystat trávu* ‘късам, плевя трева в нива’ (= ‘издърпвам, изскубвам с корен’). Бълг. *ѝстам* е сродно със словаш. *chystat’ (sa)* ‘готвя, подготвям, приготвям’, чеш. *chystati (se)* ‘приготвям (се)’, пол. рядко *chystać, chistać* ‘люлея, клатя’ и т. н. (Machek 1968: 212; ЭССЯ 8: 159). Възвратния вариант *ѝстам се* ‘махам се’ Геров илюстрира с друга песен (момък се обръща към девойка): „Подай ми [...], бела Румено [...], Вода да пиям, тебе да гледам“. Момата го отпъжда: „**Истай се, истай**, лодо, от мене“, т.е. „върви си, **тръгвай**, **отдръпни се**“, където корените в болд напомнят за значението ‘тръгам’ (‘късам’), ‘дърпам’. Следователно, бълг. диал. *ѝстам (се)* е с елизия на началното *х-*, от псл. **chystati/*xystati*, представляващо „intensivum на *-st-*“ на псл. **chytati/*xytati* (ЭССЯ 8: 159), оказващо се прочее сродно с *ѝтам* (вж. 5).

5. Итам ‘милвам, галя’: *гу ѝтам на дѣмето* (Костурско) е изведено неправилно „от **вѝтам* ‘поздравявам гост’, стб. витати, вж. *vitàja*, с изпадане на *в-* пред гласна в говора, срв. там *ѝме* от *вѝме*“ (БЕР 2: 92). – То е сродно с макед. *ита* ‘бърза; грижи се’, изтълкувано в РМЈ (1: 302) чрез с.-х. *hitati, žuriti*, а то значи сродно и със с.-х. *ѝтати, хѝтати* ‘бързам; грижа се’, слн. *hítati* ‘похищавам; хвърлям, мятam’ и т.н., от псл. **chytati*, свързано с алтернация с **chvatati* (ЭССЯ 8: 160, s.v. *xytati [se]*), т.е. идентично с диал. (Радовене, Врач.) *ѝтам, ѝтна* ‘грижа се, мисля, залягам, работя за някого или за нещо’ (Хитов 1979: 260), вариант на диал. *хѝтам* ‘бързам’ (ПРОДД: 547), отбелязано и у Геров: *хѝтам* ‘бързам’ и, от Велес, *ѝтам* (Геров 5: 516; 6: 152), също с изоставяне на *х-*, което е запазено в корена на книжовните *похитя, похищавам* – обратни заемки от руски – и *хващам* (БЕР 5: 564; Фасмер 4: 230, s.v. *хватить*; 239, s.v. *-хитить*). Автора е затруднила специфичната семантика, от гледна точка на която въпросното *итам* ‘милвам, галя’ съответства точно на словаш. *chytat’* ‘хващам, ловя’, в ЭССЯ (8: 160) изтълкувано чрез рус. ‘трогать’; срв. по-нататък чеш. *chytati*, пол. *chytać* (Machek 1968: 212). В значението ‘милвам, галя’ на глагола *итам* е обобщен началният момент на ‘хващането’, какъвто е ‘докосването’, което за близкия, милия, любимия човек е ‘милване, галене’. Относно тоя семантичен развой срв. диал. (Кукуш) *гибнѹвум* ‘докосвам, пипам’, *гѝбнин* ‘докоснат, пипнат’, *пугѝбнѹвум* ‘похващам, попипвам, докосвам някого’ (Сакъов 1967: 321, 333). А предлогът *на* в приведената употреба е по арумънския синтаксис – употреба на вин. п. за одушевени същества с предлог **ne* (= рум. *pe*): *гу ѝтам на дѣмето* съответства точно на рум. *mîngîiesc pe copilul*.

6. Насрети „в текст: Та че идем у бой да помогнем! У **наsrети** брате Голобине... (Бръложница, Софийско). – Неясно“ (БЕР 4: 534). Както и в други примери от западнобългарските говори, гласната *е* не смекчава предходните съгласни, нито се редуцира (не преминава в *и*), а обратно, изравнява се с *а*, срв. *наsлога* вм. *неслога* (в БЕР 4: 529). И така, загадъчното *наsrети* е форма на съществително от ж. р. (**наsrета*) за местен падеж (с предлог *у*) ед. ч. (*у наsrети*), което съответства на книжовното (без промяна на *е*) бълг. *несрѣта*. В тази форма окончанието *-и* (за м. п. ед. ч.) не застъпва закономерно псл. **-ě*, както може да се очаква за една източнобългарска форма с редукция (*-и* вм. *-е* за псл. **-ě*, м. п.), а застъпва *-и*, закономерно при *-ja*-основи, по които са били подведени *-а*-основите, както това е станало в сръбски. За общност (сходство) със сръбския език в случая говори и обликът на предлога *у* в предложното съчетание *у наsrети*, което е континуант на псл. **въ несърѣтѣ*, подобно на сръб. *у нѣсрећи* (за псл. **несърѣтја* // **несърѣта* вж. ЭССЯ 25: 31–32). А за подобна замяна на

префикса за отрицание *не-* с облик *на-* срв. срб. диал. *најасет, најасил, најазет, најазит*, все вм. *нѣсит* (БЕР 4: 623, s.v. *несит*¹).

7. „**Настѣрам** ‘насъсквам’ (Етрополе; Ботевградско). – Неясно“ (БТР 4: 538). Това е имперфективна формация с алтернация *о : а* от **настѣря*, срв. синонимното *подстѣря, подстѣрвам* ‘подбуждам, подтиквам към (престъпно) действие; подстрекавам’. В тълкуването на глагола *насъсквам, насъсквам* Геров (3: 227) привежда сред синонимите и глагола *подстѣря*.

8. „**Натръщам**² ‘(за хляб) насищам скоро и с малко’ (Герв). – Неясно“ (БЕР 4: 557). Сродни с него са бълг. *търтя, тръшкам*, с.-х. *trŭcati* ‘хвърлям’, пол. *trącać* ‘бутам, блъскам, тикам’, *przetrącić* ‘строша; хапна’, укр. *трутьми* ‘stossen’, на които съответства и заетото в румънски *a trînti* ‘тръшкам (се)’, все от псл. **trŭtiti* (Brückner 1927: 575; Skok 3: 514). За отбелязване е, че Геров (3: 234) не разграничава два омонима, **натръщам**¹ ‘натъртвам (и т.н.)’ и **натръщам**², каквито намираме неправилно разделени един от друг в БЕР (4: 557), а различава две значения на един и същи глагол *натръщам*, като помества в отделни статии видовия му корелат *натрътя* (св. в.) ‘натъртя’ и вариантите за несв. вид *натрътвам* и *натрътувам* ‘натъртвам’. На това авторът на тази част на БЕР 4 не е обърнал внимание, или просто е подценил усета на забележителния лексиколог (не само лексикограф). А в статията за **натъртя** и т.н. (БЕР 4: 558) е трябвало да препрати читателя към *затрътъюва* ‘(за тлъста храна) убива апетит за ядене’ (БЕР 1: 614), ако не и към диал. *накръщам* ‘къртя; става ми тежко от много ядене’, отнесено към **къртя**¹ без опит за коментар на особената семантика (БЕР 4: 480). Но на този въпрос тук не можем специално да се спираме. Само ще препратим читателя към обстойния анализ върху обилен лексикален диал. материал у Р. Бернар от 1962 г. (Бернар 1982: 268–270, s.v. *отрашчам*).

9. „***Науч** ‘морков’ (Говедарци, Самоковско). – От един произход с *ауч* (вж.), но с неясна протеза на начално *н*“ (БЕР 4: 563). Началната съгласна може би не е *н-*, а *х-* (от тур. *haviç*), изоставено при варианта *ауч*. На някой етап на събиране/ексцерпция на лексикалния материал началото на думата е било погрешно дешифрирано – с буква *н* вм. *х*. За този вид досадни грешки вж. и при *нахур*.

10. ***Нахур** ‘съд за ракия’ (Герв). С последвалата препратка: „Вж. Ст. Младенов, ЕТР 344, у когото от турски без посочена форма“ (БЕР 4: 571), не е постигнато нищо съществено. Ст. Младенов се предоверява на Герв двойно – като взема *нахур* за достоверна форма и като я смята за турска. Срв.: „***Нахур** с. ж. Т. съд за ракия, юзя“ (Герв 3: 244). Синонимното *юзя*, с умалително *-е* от **-е* (у Герв правописно *-я*) от *юз* ‘сто; една четвъртина от ока; сто драма’ (от тур. *yüz* ‘сто’) се тълкува като ‘шуле’, правописно *шюля* (в първото му значение), към чието тълкуване ще се върнем. За семемата ‘съд за ракия’ Герв помества и близкото по звукова форма **пѣхур**, като при обяснението му добавя към тълкувателната част ‘съд за ракия’ само синонима *шюленце* (Герв 4: 19), без да споменава интригуващото ни **нахур*. Тълкуването на думата *шюленце* е с отправяне към основното *шюля* ‘плосък пръстен съд за ракия’, а самото *шюля* се тълкува – на отделно азбучно място – с помощта на голям брой синоними (*карта, литря, пинта, плоска, ссѣдя, юзя, крондилчя, жябка, кункума, бахурчя, чотура, белеза, грънайка и виячка*), между другото и *пахур* (Герв 5: 588), сред които обаче – nota bene! – не се споменава занимаващото ни **нахур*. Всичко това позволява да се предполага, че *нахур* е недостоверна форма. Тя е могла да възникне при погрешно разчитане на (ръкописно) *п* като *н*, както се е появило и **кануш* вм. *капуш* (вж. БЕР 2: 210). С други думи, енигматичното **нахур* не е нищо друго, освен погрешно – с *н* вм. *п* – дешифрирано *пахур* (за *пѣхур* вж. БЕР 5: 108). Грешката е направена още у Герв, който предполага турски произход на думата. Неправилното

дешифриране на *пахур* като *нахур* той е допуснал само еднократно – освен на азбучното му място, то никъде в речника му не се среща.

11. „Перчѝк ‘перчем’, пѣрчук, вж. пюрчѣк” (БЕР 5: 184). Както става ясно, „пюрчѣк ‘перчем, алаброс’ (Съчанли, Гюмюрджинско)” се извежда „от тур. *pürçek* ‘перчем, къдрици’” (БЕР 6: 129). Не е обяснена акцентната форма *пѣрчук*. А *перчѝк* е с обнижена артикулация на неакцентираното **и* (> *е*) от **пирчѣк*, което пък е с делабиализация на **ю* (> *и*) от *пюрчѣк*. Оставената без обяснение гласна *ѝ* в *перчѝк* (вм. очакваната *ѐ*) доколкото примерът, подобно на *пюрчѣк*, е от Съчанли (Гюмюрджинско), се дължи на онзи преход на *ѐ* в ново *ѝ*, различно от етимологичното *и*, както и от застъпника на стб. *ѣ*, който свързва павликянския говор с някои родопски говори (Селимски 1974).

12. „Пресълбѣча се, пресълбѣчвам се ‘изкривявам се на една страна, накланям се, превивам се’ (Зап, СЗ). – Вероятно образувано с наст. *-ача* [...] от деноминативно **пресълбѣ* < *сълб* (вж. *стълб*)” (БЕР 5: 678). Тълкувано като ‘изкривявам се, изтрамбушвам се на една страна, изкилвам се’ (Геро 6: 267), то ще е образувано на базата на предложното съчетание **през хълбок* (> *пресълбок*) → **пресълбѣча се* ‘превия се *през хълбок*/на една страна’, както *загърбя*, *изтърбуша*, *нарамя*, от което е имперфективната форма *пресълбачвам се*, с наст. *-ва-* и съпровождаща алтернация *о* ~ *а*, впоследствие изоставена при новата, по-проста формация *пресълбача се*.

13. „Прихана ‘петно, леке’ (1855, П. Радов). – Срв. чеш. *příhana* ‘вина, позор’, словаш. *prihana* също, рум. *prihană* ‘безчестие, морално петно’, в израз *fără de prihană* ‘непорочен’, без етимология. – Възможна е връзка с чеш. *hana*, *haniti*, *hanbiti*...” (БЕР 5: 741). Възражение буди това, че рум. *prihană* е „без етимология”, внушено може би от А. Чоранеску, според когото уж нямало обяснение за *g* > *h* на рум. *prihană* (Cioranescu № 6828), както четем и у М. Винеряну: „Trecerea lui *g* > *h* în română nu se explică” (Vîneanu 2009: 635), макар че сред приведените у тях съответствия само пол. *przygana* е с *g* (лат. *g*). И двамата автори не се досещат, че в укр. *пригана* звукът *g* не е преграден, а проходен, като грц. *γ*, та и укр. *пригана* и словаш. *příhana* би могло да бъде прототип на рум. *prihană* – от гледна точка на ударението е по-вероятно това да е укр. *пригана* ‘укор, мъмрене’.

14. Прѣбам ‘изпитам, опитам’ (Банат) е сметнато за домашна диалектна формация, за разлика от *прѣбвам*, за която правилно се предполага, че е „през рус. [...] *прѣбовать*” (БЕР 5: 750, s.v. *прѣба*). В друг – не свързан с Банат – ареал тя би могла да се счита просто фонетичен вариант на *прѣбвам* – с промяна **бв* > *б*. Обаче, щом въпросът е за дума от банатския говор, при тълкуването ѝ трябва да се съобразяваме преди всичко с възможността тя да е заемка от с.-х. *прѣбати*, *прѣбѣм*.

15. „Свинѣк ‘ниски, възловати, сплетени храсти предимно от габър’ (Яворово, Асеновградско), ‘дърво, което прилича много на бряст’ (Радомирци, Плевенско), ‘вид жилаво дърво’ (Брусен, Тетевенско), ‘вид дребен габър’ (Ботевградско), *свинѣка* ‘вид бук’ (Долни Лозен, Софийско)” и т. н. е оставено като „неясно. Може би произв. от *свин*” (БЕР 6: 548), означаващо ‘свинарник, кочина’. А такова предположение е отхвърлено от Ст. Младенов още в 1920 г.: „За етимологията тая дума ще да е твърде ценна, защото в нея ще да се крие не името на всеизвестното животно, ами коренът, що го имаме в *свинец*. Всякак габърът се нарича на немски „Weissbuche (бял бук); за отношението *свинец* : *свинак* ‘бял бук’ срв. слав. *олово* : лат. *albus* ‘бял’” (Младенов 1992: 379). Тук спада и велингр. *свинѣк* ‘келяв, дребен габър. *Carpinus orientalis*’ (Пухалев и др. 2008: 94). Етимологията на *свинак* и така остава неизяснена, както и на *свинец* ‘олово’, но опитът за извеждане от ие. **Къей-* ‘светя’ (М. Сной, in: Bezlej 3: 351)

показва, че големият етимолог не е сгрешил с приведеното указание за посоката на търсене.

ЛИТЕРАТУРА

- БДиал 1962: Българска диалектология. Проучвания и материали. София: БАН, 1.
- БЕР 1–7: Български етимологичен речник. БАН, С., 1971–2010.
- Бернар 1982: *Бернар, Р.* Българистични изследвания. Съст. Д. Тилков. София: НИ.
- Бояджиев 1970: *Бояджиев, Т.* Из лексиката на с. Дервент, Дедеагачко. – БДиал 5, 223–243.
- Варбот 1974: *Варбот, Ж. Ж.* К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. II (**slęŋŋti*, **ratiti*, **ridati*, **ŋlajь*, **prilyka* и **lykadlo*, **zakъlo* и **nakъlo*, **zaŋkъ*, **zaromъ*, **děd(ъk)ъ*, **koporu'a*). – Этимология 1972. Москва, 42–59.
- Георгиев 1978: *Георгиев, В.* Контаминацията като принцип за етимологичното изследване. – Български език 28/3, 189–203.
- Геров 1–6: *Геров, Н.* Речник на българския език, т. 1–6. Фотот. изд. София 1975–1978.
- Горов 1962: *Горов, Г.* Странджанският говор. – БДиал 1, 13–164.
- ЭССЯ 1981: Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд, вып. 8, (ред.) О. Н. Трубачев. Москва.
- ЭССЯ 1999: Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд, вып. 25, (ред.) О. Н. Трубачев. Москва.
- Колев 1967: *Колев, Н.* По-особени думи в говора на с. Страхилово, Свищовско. – БДиал 3, 293–314.
- Кювлиева, Димчев 1970: *Кювлиева, В., К. Димчев.* Речник на хасковския градски говор. – БДиал 5, 53–105.
- Младенов 1992: *Младенов, С.* Избрани произведения. Под ред. на М. Сл. Младенов. С. Пухалев и др. 2008: *Пухалев, Г., Керемидчиева, С., Генов-Пухалева, И.* Казано по каменски. Етнолингвистични изследвания на кв. Каменица – Велинград. София: ИК при Лесотехническия университет.
- ПРОДД 1974: Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век, (ред.) С. Илчев. С.: НИ.
- Сакъов 1967: *Сакъов, Д.* Принос към речника на кукушкия говор. – БДиал 3, 317–341.
- Селимски 1974: *Селимски, Л.* Българската диалектна фонемна промяна *ѐ > ѝ*. – В: В памет на професор Стойко Стойков (1912–1969). Езиковедски изследвания, С.: БАН, 183–187.
- Стойков 1962: *Стойков, С.* Българска диалектология. София: НИ.
- Фасмер 1–4, 1964–1973: *Фасмер, М.* Этимологический словарь русского языка. Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачева. Москва: Прогресс.
- Хитов 1979: *Хитов, Х.* Речник на говора на с. Радовене, Врачанско. – БДиал 9, 223–342.
- Bezljaj 3, 1995: *Bezljaj, F.* Etimološki slovar slovenskega jezika. Tretja knjiga P–S. Dop. in ured. M. Snoj in M. Furlan. Ljubljana: Izd. SAZU.
- Brückner 1927: *Brückner, A.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków.
- Cioranescu 2002: *Cioranescu, A.* Dicționarul etimologic al limbii române. Ediție îngrijită și trad. din limba spaniolă, de T. Șandru Mehedinți și M. Popescu Marin. București: Ed. Saeculum I.O.
- Duma 1990: *Duma, J.* Rozwój sonantów zgłoskotwórczych w gwarach południowowschodniej słowiańszczyzny. Prace Slawistyczne 83. Wr.-W.-Kraków.

- ESSJ 2, 1980: Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. 2.
Sestavili: F. Kopečný, V. Šaur, V. Polák. Praha: Academia.
- Machek 1968: *Machek, V.* Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakl. ČSAV.
- Skok 1–4, 1971 – 1974: *Skok, P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.
Zagreb: Akademija Znanosti i Umjetnosti.
- Sławski 1, 1956: *Sławski, F.* Słownik etymologiczny języka polskiego, t. I, Kraków: TMJP.
- SP 3, 1979: Słownik prasłowiański. Tom III: *davъnъ – dobrati*. Wrocław etc.
- Vinereanu 2009: *Vinereanu, M.* Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică. București: Alcor Edimpex.